

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
VI kadencja
Prezes Rady Ministrów
DSPA-140-131(5)/09

Warszawa, 8 września 2009 r.

Pan
Bronisław Komorowski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Przekazuję przyjęte przez **Radę Ministrów stanowisko** wobec senackiego projektu ustawy

- o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2116).

Jednocześnie informuję, że Rada Ministrów upoważniła Ministra Sprawiedliwości do reprezentowania Rządu w tej sprawie w toku prac parlamentarnych.

(-) Donald Tusk

STANOWISKO RZĄDU
WOBEC SENACKIEGO PROJEKTU USTAWY
O ZMIANIE USTAWY – KODEKS CYWILNY ORAZ
NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW (DRUK NR 2116)

I. Przedmiot projektu ustawy

Senacki projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (druk nr 2116) wprowadza nową instytucję prawa zobowiązań, a mianowicie umowę darowizny na wypadek śmierci.

Potrzebę wprowadzenia umowy darowizny na wypadek śmierci projektodawca uzasadniana tym, że w świetle przepisów k.c. spadkodawca (testator) nie może skutecznie rozporządzić konkretnymi składnikami swego majątku w taki sposób, aby osoby przez niego wskazane nabyły je z chwilą jego śmierci. Poza tym podniesiono, że pojawiająca się po śmierci spadkodawcy wspólność jego majątku nie sprzyja sprawności funkcjonowania przedsiębiorstwa pozostawionego przez niego spadkobiercom.

II. Istota projektowanej zmiany i uwagi szczegółowe

1. Projekt wprowadza do Kodeksu cywilnego pięć nowych przepisów (art. 888¹, 888², 890¹, 901¹, 1034¹) oraz uzupełnia treść art. 872 i 994 k.c.

Projektowany art. 888¹ § 1 k.c. w zd. 1 zawiera definicję legalną darowizny na wypadek śmierci, na co wskazuje zamieszczenie w końcowej jego części, w nawiasie, sformułowania „darowizna na wypadek śmierci”. Zgodnie z tym przepisem „własność nieruchomości lub inne prawa będące przedmiotem darowizny na wypadek śmierci, przechodzą na obdarowanego z chwilą śmierci darczyńcy i nie wchodzi w skład spadku po nim”.

Treść projektowanego art. 888¹ § 1 k.c. budzi kilka wątpliwości. Po pierwsze, przepis ten definiuje „darowiznę na wypadek śmierci” posługując się pojęciem „przedmiot darowizny na wypadek śmierci”. Po drugie, określa się skutki darowizny na wypadek śmierci, a nie definiuje jej jako specyficznej postaci darowizny. Po trzecie, zgodnie z projektowanym art. 888¹ § 1 zd. 2 k.c. z tą samą chwilą (tzn. śmierci darczyńcy) następują skutki także innych darowizn na wypadek śmierci. Powstaje pytanie, o jakie inne darowizny na wypadek śmierci tu chodzi?

Projekt nie określa też precyzyjnie, co może być „przedmiotem darowizny na wypadek śmierci”, gdyż wymienia tylko własność nieruchomości i inne prawa oraz - w innym miejscu (w projektowanym art. 872 k.c.) - ogół uprawnień ze stosunku spółki cywilnej. Można

domyślać się jedynie, iż chodzi tu także o przedmioty, których dotyczyć może „zwykła” umowa darowizny.

Należy też zwrócić uwagę, iż z projektowanego art. 888¹ § 1 zd. 1 i 2 k.c. wyprowadzić można wniosek, że umowa darowizny na wypadek śmierci do chwili śmierci darczyńcy nie wywołuje żadnych skutków. Jednakże w sprzeczności z tą tezą pozostaje treść zd. 3, które wskazuje na niezbywalność uprawnień wynikających z umowy darowizny na wypadek śmierci. Ponadto zgodnie z projektowanym art. 888¹ § 4 k.c. umowa ta jest bezskuteczna, jeżeli darczyńca przeżyje obdarowanego (lub dojdzie do wcześniejszego ustania osoby prawnej), co sugeruje, że wcześniej w jakimś zakresie była ona skuteczna. Nie jest zatem jasne, jakie skutki wywoływać ma umowa darowizny na wypadek śmierci w okresie przed śmiercią darczyńcy lub obdarowanego (względnie ustaniem osoby prawnej).

W projektowanym art. 888¹ § 1 zd. 3 k.c. wprowadza się zakaz zbywania uprawnień wynikających z umowy darowizny na wypadek śmierci. Trwa on do chwili śmierci darczyńcy. Projekt nie przesądza charakteru uprawnień przysługujących obdarowanemu z umowy darowizny na wypadek śmierci. Nie wiadomo zatem, czy jest to: uprawnienie rzeczowe (np. warunkowe prawo własności rzeczy), prawo obligacyjne (tak sugerują przepisy projektu nowelizujące ustawę o księgach wieczystych i hipotece), ekspektatywa?

Projektowany art. 888¹ § 3 k.c. stanowi, że „przedmiotem darowizny nie może być zbycie ani obciążenie całości lub części majątku przyszłego”. Przepis ten jest niespójny z innymi przepisami wskazującymi, że przedmiotem darowizny na wypadek śmierci są własność i inne prawa.

Pojęcie „majątku” jest niejednoznaczne. Niewątpliwie majątek osoby fizycznej nie może być samodzielny przedmiotem obrotu (w tym przedmiotem umowy darowizny), niezależnie od tego czy jest to majątek obecny, czy przyszły. Przedmiotem obrotu mogą być jedynie poszczególne składniki majątku. Dlatego też przepis zakazujący zawierania umowy darowizny „majątku przyszłego” jest zbędny.

Należy zwrócić uwagę, iż projekt nie przesądza kwestii odwołalności darowizny na wypadek śmierci oraz dopuszczalności i skutków rozporządzeń przedmiotem darowizny na wypadek śmierci dokonanych przez darczyńcę na rzecz innych osób.

Nie jest jasny stosunek projektowanego art. 888¹ k.c. do art. 157 § 1 k.c., w którym stanowi się, że własność nieruchomości nie może być przeniesiona pod warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu. Aby usunąć wątpliwości co do rzeczowego skutku darowizny nieruchomości na wypadek śmierci, powstającego z chwilą śmierci darczyńcy, należałoby rozważyć wprowadzenie w projektowanym art. 888¹ k.c. wyłączenia stosowania art. 157 § 1 k.c.

Projektowany art. 888² k.c. reguluje skutki darowizny na wypadek śmierci przedmiotu objętego wspólnością majątkową darczyńców będących małżonkami. Po śmierci pierwszego darczyńcy obdarowany nabywa jego udział w tym przedmiocie, a po śmierci drugiego darczyńcy uzyskuje pełne prawo do niego, chyba że umówiono się, że do nabycia przedmiotu darowizny przez obdarowanego wystarczy śmierć jednego z darczyńców. Projekt nie rozstrzyga jednak, co stanie się, jeżeli takiego zastrzeżenia brak, a obdarowany umrze po śmierci pierwszego z darczyńców. Czy wtedy zgodnie z projektowanym art. 888¹ § 4 k.c. umowa stanie się bezskuteczna w całości, czy tylko w części dotyczącej nabycia udziału po drugim z darczyńców? Nie jest też jasna wzajemna relacja projektowanego przepisu i art. 35 zd. 2 k.r.o., który zabrania w trakcie trwania wspólności majątkowej rozporządzać i zobowiązywać się do rozporządzania udziałami w poszczególnych przedmiotach należących do majątku wspólnego.

Wbrew zapewnieniom zamieszczonym w uzasadnieniu projektu, darowizna na wypadek śmierci w proponowanym kształcie, mimo że jej regulacja znaleźć się ma w księdze trzeciej k.c., w istotny sposób wpływać będzie na spadkobranie, a przede wszystkim na skład spadku pozostawionego przez darczyńcę.

Nabycie przez obdarowanego przedmiotu umowy darowizny na wypadek śmierci z chwilą śmierci darczyńcy oznacza, że przedmiot ten zostaje wyłączony ze spadku. Projekt wprowadza zatem kolejny przypadek wyłączenia ze spadku składników majątku spadkodawcy, o którym mowa w art. 922 § 2 k.c. Przedmiot darowizny na wypadek śmierci nie podlega dziedziczeniu, ale przechodzi na obdarowanego w drodze umowy. Inne, występujące w polskim prawie, wyłączenia ze spadku przedmiotów należących do spadkodawcy ograniczone są jednak do konkretnych aktywów (np. środków zgromadzonych na indywidualnym rachunku bankowym lub w Otwartym Funduszu Emerytalnym). Opiniowany projekt dopuszcza wyłączenie ze spadku dowolnych (w tym nawet wszystkich) aktywów, dlatego też nie jest zasadny argument, iż polskie prawo dopuszcza wyłączenie ze spadku aktywów należących do spadkodawcy i tym samym projektowane rozwiązanie nie wprowadza istotnych zmian w tym zakresie.

W projektowanym art. 901¹ k.c. przyznano obdarowanemu możliwość wystąpienia do sądu z powództwem o rozwiązanie umowy darowizny na wypadek śmierci, jeżeli na skutek nadzwyczajnej zmiany stosunków nie można od niego wymagać przyjęcia darowizny. Projekt nie przesądza wyraźnie o dopuszczalności odwołania darowizny na wypadek śmierci przez darczyńcę. Należy w związku z tym przyjąć, że znajdą tu zastosowanie przepisy ogólne pozwalające odwołać darowiznę na wypadek śmierci z powodu rażącej niewdzięczności obdarowanego (art. 898 k.c.) oraz pogorszenia sytuacji majątkowej darczyńcy (art. 896 k.c.).

W projektowanym art. 994 k.c. § 4 wprowadza się regulację, zgodnie z którą darowizny na wypadek śmierci nie będą uwzględniane przy obliczaniu zachowku, jeżeli z oświadczenia darczyńcy wynika, że darowizna została dokonana ze zwolnieniem z obowiązku doliczania a umowa została zawarta ponad dwa lata przed chwilą otwarcia spadku. Obecnie Kodeks cywilny nie pozwala wpływać spadkodawcy na to, które z dokonanych przez niego darowizn będą brane pod uwagę przy obliczaniu zachowku należnego jego bliskim. Celem instytucji zachowku jest zapewnienie określonym osobom, należącym do kręgu spadkobierców ustawowych, wierzytelności o świadczenie pieniężne, stanowiące równowartość pewnego ułamka części, w jakiej każda z tych osób byłaby powołana do spadku przy dziedziczeniu z ustawy. Wprowadzenie dopuszczalności decydowania przez darczyńcę o tym, czy darowizna będzie uwzględniana przy obliczaniu zachowku po nim, spowodowałoby utratę przez tę instytucję prawa spadkowego jej funkcji ochronnych. Poza tym zgodnie z art. 1000 k.c. nieuwzględnienie darowizny przy obliczaniu zachowku oznaczałoby, że obdarowany nie ponosiłby odpowiedzialności za zachowki, co stawiałoby go w uprzywilejowanej pozycji względem obdarowanych w drodze „zwykłej” umowy darowizny. Dlatego też przyjęcie tej propozycji prowadziłoby do istotnego ograniczenia prawa do zachowku osób bliskich spadkodawcy.

Projekt zmierza także do uregulowania kwestii odpowiedzialności obdarowanych za inne długi spadkowe. Projektowany art. 1034¹ k.c. przewiduje odpowiedzialność obdarowanych jedynie wówczas, gdy egzekucja skierowana do spadkobierców darczyńcy okaże się bezskuteczna. Odpowiedzialność obdarowanego ograniczona została przy tym do wartości darowizny ustalonej według stanu i cen z chwili śmierci darczyńcy. Ustanowienie subsydiarnej odpowiedzialności obdarowanego powoduje, że jego odpowiedzialność za długi pojawi się dopiero po przebrnięciu wierzycieli spadkowych przez bezskuteczną egzekucję z majątku spadkobierców, a to z kolei wymaga uprzedniego ich ustalenia i odnalezienia. Nie jest też jasne, dlaczego wartość przedmiotu darowizny ma być ustalana według cen z chwili śmierci darczyńcy, skoro Kodeks cywilny przy obliczaniu wartości darowizn w księdze czwartej nakazuje w innych przypadkach uwzględniać wartość przedmiotu darowizny z chwili jej ustalania (art. 995, 1042 § 2 k.c.). Projekt nie rozstrzyga kwestii wspólnej odpowiedzialności kilku osób obdarowanych. Czy ich odpowiedzialność będzie solidarna? Jak przedstawiają się rozliczenia między obdarowanymi?

Wreszcie zwrócić należy uwagę, iż w uzasadnieniu projektu jako jeden z głównych argumentów przemawiających za wprowadzeniem darowizny na wypadek śmierci wskazuje się ułatwienie w dysponowaniu przedsiębiorstwem, które po śmierci przedsiębiorcy mogłoby być niezwłocznie przejęte przez obdarowanego. Projekt nie reguluje jednak kwestii

odpowiedzialności za zaciągnięte przez darczyńcę zobowiązania związane z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Kto za nie odpowiada po jego śmierci? Z projektowanych przepisów wynika, iż przedmiot darowizny nie wchodzi do spadku. Przedmiotem darowizny mogą być jedynie aktywa. Tym samym ze spadku wyłączone jest w rozważanym przypadku tylko przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c., ale nie dotyczy to zobowiązań związanych z jego prowadzeniem. One wejdą do spadku i obciążą spadkobierców. Obdarowany będzie za nie odpowiedzialny tylko w wąskim zakresie określonym w projektowanym art. 1034¹ k.c. Takie rozwiązanie nie jest sprawiedliwe. Próbą wyjścia z tej sytuacji może być stosowanie art. 55⁴ k.c., który zasadniczo obciąża nabywcę przedsiębiorstwa i gospodarstwa rolnego odpowiedzialnością za zobowiązania związane z jego prowadzeniem. Jest to jednak odpowiedzialność solidarna ze zbywcą. Czy zatem przepis ten znajdzie zastosowanie w przypadku darowizny na wypadek śmierci, a zbywcę zastąpią jego spadkobiercy, którzy z przedsiębiorstwa nie odniosą żadnej korzyści? Co więcej, zgodnie z projektem wartość przedsiębiorstwa nie będzie uwzględniana przy obliczaniu zachowku dla osób bliskich zmarłego, które zazwyczaj są jego spadkobiercami ustawowymi.

2. W projekcie zamieszczono także przepisy nowelizujące inne niż Kodeks cywilny ustawy. Zaproponowana zmiana brzmienia art. 7 – poprzez dodanie nowego ust. 3a - w ustawie z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz. U. z 2004 r. Nr 167, poz. 1758 z późn. zm.) pozostawia niewyjaśnioną kwestię skutków nie złożenia przez obdarowanego cudzoziemca wniosku o wydanie zezwolenia we wskazanym terminie lub nie uzyskania przez niego zezwolenia na nabycie nieruchomości będącej przedmiotem darowizny na wypadek śmierci. Można się tylko domyślać, iż nieruchomość wejdzie wówczas do spadku po darczyńcy. W związku z powyższym należałoby rozważyć dodanie do projektowanego przepisu zdania ostatniego np. o treści: „W przypadku nie złożenia we wskazanym terminie przez obdarowanego cudzoziemca wniosku o wydanie zezwolenia lub nie uzyskania takiego zezwolenia, prawo własności nieruchomości lub użytkowania wieczystego nabywają spadkobiercy darczyńcy”.

Zmiany w ustawie z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 z późn. zm.) wprowadzają wymóg uzyskania wpisu do księgi wieczystej uprawnień wynikających z umowy darowizny na wypadek śmierci, jeżeli przedmiotem tej umowy było prawo, którego nabycie uzależnione jest od wpisu do księgi wieczystej (projektowany art. 29 ust. 2 ustawy). Dotyczyć to będzie np. prawa użytkowania wieczystego. Pojawia się pytanie: jakie skutki wywoła brak takiego wpisu? Czy spowoduje to bezskuteczność darowizny?

Projekt wprowadza także bezskuteczność w stosunku do masy upadłości umów darowizny na wypadek śmierci i to niezależnie od tego, kiedy zostały one zawarte. Regulację taką zamieszczono w projektowanym art. 127 ust. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz. U. Nr 60, poz. 535 z późn. zm.). Objęcie tym przepisem darowizn na wypadek śmierci, które nie są jeszcze skuteczne w chwili ogłoszenia upadłości, jest oczywiste. Natomiast projekt pomija wpływ darowizn na wypadek śmierci na zawartość masy upadłości w przypadku, gdy upadłość ogłoszono po śmierci darczyńcy (art. 418 i nast. Prawa upadłościowego i naprawczego). Zgodnie z art. 423 Prawa upadłościowego i naprawczego stosuje się tu m.in. także art. 127, którego zmianę przewidziano w projekcie, ale bezskuteczne są tylko czynności dokonane przez upadłego na sześć miesięcy przed jego śmiercią. Tym samym starsze darowizny na wypadek śmierci będą skuteczne, co nie wydaje się rozwiązaniem właściwym.

W dalszych pracach nad projektem należałoby również rozważyć wprowadzenie zmian w ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (Dz. U. z 2005 r. Nr 8, poz. 60 z późn. zm.) w zakresie rozszerzenia kategorii osób trzecich w rozumieniu ww. ustawy - o osoby obdarowane przedmiotami majątkowymi na podstawie umowy darowizny na wypadek śmierci. Obdarowany na podstawie umowy na wypadek śmierci należy potencjalnie do tej samej kategorii podmiotów, co osoby trzecie w rozumieniu Ordynacji podatkowej. Przekazanie obdarowanemu przedmiotów majątkowych powinno powodować jego solidarną, posiłkową odpowiedzialność za zaległości podatkowe darczyńcy.

III. Alternatywne sposoby osiągnięcia celu zamierzonego w projekcie

Odnosząc się do samej zasady, jaka jest realizowana w przedmiotowym projekcie, należy zgodzić się, że potrzebna jest w prawie cywilnym instytucja umożliwiająca osobie fizycznej skuteczne rozporządzenie konkretnymi składnikami swego majątku w taki sposób, aby osoby przez nią wskazane nabyły te składniki z chwilą jej śmierci.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego w toku prac nad projektem nowego Kodeksu cywilnego rozważała zasadność wprowadzenia nowych konstrukcji prawnych zmierzających do osiągnięcia tych samych celów, o których mowa w uzasadnieniu opiniowanego projektu ustawy. W toku dyskusji najwięcej zwolenników zyskało wprowadzenie do polskiego prawa spadkowego zapisu windykacyjnego. Został już nawet przygotowany przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, w którym zawarte są regulacje dotyczące zapisu windykacyjnego. Według projektu zapis windykacyjny funkcjonować ma obok zapisu zwykłego (dotychczas znanego prawu polskiemu). Podstawową różnicą w stosunku do zapisu zwykłego byłby

bezpośrednio rzeczowy skutek zapisu windykacyjnego, tzn. rzecz będąca przedmiotem zapisu byłaby wyłączona ze spadku i stawałaby się własnością zapisobiercy już w chwili otwarcia spadku. Zatem spadkodawca mógłby postanowić w testamencie, iż zapisobierca nabywa konkretną rzecz - przedmiot zapisu - już w chwili otwarcia spadku. Przedmiotem zapisu windykacyjnego mogłyby być tylko rzeczy oznaczone co do tożsamości, a ponadto zbywalne prawa majątkowe, przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne należące do spadkodawcy w chwili jego śmierci, bądź ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkowania lub służebności. W związku z rzeczowym skutkiem takiego rozrządzenia, jeżeli jego przedmiotem byłaby nieruchomości albo prawo na nieruchomości, zapis windykacyjny mógłby być dokonany tylko w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego, w ramach prac nad nowym kodeksem cywilnym, rozważa również wprowadzenie instytucji testamentu działowego, w którym testator mógłby w sposób skuteczny przesądzić o podziale składników swojego majątku pomiędzy osoby wskazane w testamencie. Rozwiązanie takie przewidują niektóre obce systemy prawne (np. prawo francuskie). Wiele przemawia za wprowadzeniem takiej możliwości także do prawa polskiego.

IV. Konkluzja

Wskazane byłoby, aby rozpatrzenie senackiego projektu ustawy w komisji sejmowej, z uwzględnieniem powyższych uwag, nastąpiło dopiero po przedstawieniu Sejmowi przez Rząd wspomnianego wyżej projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, zawierającego regulacje dotyczące zapisu windykacyjnego.

Jednoczesne rozpatrzenie obu tych projektów w tej samej komisji sejmowej umożliwiłoby porównanie różnych propozycji rozwiązań pozwalających osobie fizycznej na skuteczne rozporządzenie konkretnymi składnikami swego majątku w taki sposób, aby osoby przez nią wskazane nabyły te składniki z chwilą jej śmierci, oraz przyjęcie optymalnych rozwiązań.

W przypadku uznania przez komisję sejmową za zasadne wprowadzenie do systemu prawa cywilnego zarówno darowizny na wypadek śmierci, jak i zapisu windykacyjnego, niezbędna będzie synchronizacja projektowanych uregulowań prawnych, a także przepisów powiązanych zarówno z darowizną, jak i zapisem, takich jak przepisy o zachowku czy o odpowiedzialności za długi spadkowe. Zharmonizowanie tych rozwiązań byłoby ułatwione, jeśli prace nad oboma projektami toczyłyby się równolegle w jednej komisji.